

Keine neue Gestapo

Das Bundesamt für Verfassungsschutz und die NS-Vergangenheit
Door Constantin Goshler en Michael Wala
Reimbek bei Hemburg (Rowohlt Verlag) 2015
464 blz.
ISBN 9783498024383
€ 29,95

Drie jaar lang mochten Constantin Goshler en Michael Wala van de Ruhr-Universität Bochum de oprichtingsgeschiedenis van het Bundesamt für Verfassungsschutz (BfV) onderzoeken, een unicum in de geschiedenis van deze Duitse veiligheidsdienst. Al decennialang gaat het hardnekkige gerucht dat een groot deel van het personeel een nationaalsocialistisch verleden had. Goshler en Wala onderzochten of deze bewering op waarheid berust. Om hun eindoordeel maar meteen te verklappen: in hun boek *Keine neue Gestapo. Das Bundesamt für Verfassungsschutz und die NS-Vergangenheit* komen de twee historici tot de conclusie dat bij het BfV verhoudingsgewijs minder oud-nazi's werkten dan bij andere Duitse overheidsinstellingen en dat het dus allemaal wel meeviel. De vraag rijst of deze bevinding na het lezen van het boek overeind blijft.

Freie Mitarbeiter

Met toestemming van de geallieerden werd het BfV in 1950 opgericht. Zij wilden beslist niet dat voormalige nationaalsocialisten een functie in de veiligheidsdienst kregen. Op geen enkele wijze mocht de indruk ontstaan dat er een nieuwe *Geheime Staatspolizei* (Gestapo) werd opgebouwd. De geallieerden eisten

daarom dat het BfV geen politiedienst werd, geen beschikking kreeg over executieve bevoegdheden en alleen defensief optrad.

Omdat er niet genoeg gekwalificeerd personeel bleek te zijn, kregen voormalige contraspionagespecialisten met een nationaalsocialistisch verleden in de loop van de tijd toch de gelegenheid om voor het BfV te werken. Voor hen vormde dit een uitgelezen kans om zich te rehabiliteren. In eerste instantie kregen zij als freelancers, de zogenoemde *freie Mitarbeiter*, een tijdelijk aanstelling. Een van hen was de Nederlander Peter Kooymans, een nationaalsocialistische politiemans die gedurende de bezetting een bliksemcarrière had gemaakt. In augustus 1943 was hij tot chef-staf van de Nederlandse politie – de hoogste Nederlandse politieambtenaar – benoemd. Aan zijn politieloopbaan kwam abrupt een einde toen ontdekt werd dat hij een affaire was begonnen met de vrouw van een SS'er die aan het oostfront vocht. Voor straf werd hij zelf naar Rusland gestuurd, waar hij door Sovjet-militairen gevangen werd genomen. Na zijn vrijlating uit Russische krijgsgevangenschap dook hij onder in West-Duitsland. Zo wist hij strafvervolgning in

Nederland te ontlopen. Later kreeg hij dus een aanstelling als *freier Mitarbeiter*.

Na de opheffing van de bezettingsstatus van de Bondsrepubliek Duitsland in 1955 hield het geallieerde toezicht op. Vanaf dat moment kregen veel *freie Mitarbeiter* een vaste aanstelling. De opbouw van de *Bundeswehr* – de Duitse krijgsmacht – en het NAVO-lidmaatschap vroegen namelijk om stringenter veiligheidsmaatregelen en de vraag naar ervaren personeel met *kriminalpolizeiliche Expertise* nam hierdoor sterk toe. Er werd een aparte firma opgericht om de *freie Mitarbeiter*, onder wie Kooymans, een vast dienstverband aan te kunnen bieden. Uitzondering hierop vormden de zogenoemde *alte Kämpfer*, nationaalsocialisten die al vroeg lid waren geworden van de Nationaalsocialistische Duitse Arbeiderspartij (NSDAP, begin 1920 opgericht) of een oorlogsmisdaad hadden begaan. Zij vielen als eersten buiten de boot.

Rode Kapel

Voormalige nationaalsocialistische contraspionage-deskundigen probeerden aan te tonen dat hun kennis over bepaalde zaken onmisbaar was voor het BfV. Een van die kwesties die zij daarvoor gebruikten, was de jacht op mogelijke leden van de communistische organisatie de Rode Kapel. Onder deze noemer schaarde de Gestapo verschillende verzetsorganisaties die zich tijdens de oorlog tegen het nationaalsocialistisch regime keerden en contacten onderhielden met de Sovjet-Unie. De Gestapo beschouwde de Rode Kapel als één reusachtige

communistiche ondergrondse organisatie. Hoewel de Rode Kapel vooral een hersenspinsel van Gestapo-medewerkers was, joegen West-Europese veiligheidsdiensten na de oorlog jarenlang op vermeende leden van de Rode Kapel, die volgens sommige inlichtingenbronnen uit haar as was herrezen. Een van de voormalige Gestapo-medewerkers die zijn kennis over de Rode Kapel gebruikte om zijn noodzakelijkheid voor het BfV aan te tonen, was Johannes Strübing. Dit voormalig NSDAP- en SS-lid gold zowel tijdens als na de oorlog als één van de experts op het gebied van de Rode Kapel. Tijdens de oorlog was hij als Gestapo-medewerker van de *Sonderkommission Rote Kapelle* belast met de zoektocht naar leden van de verzetsgroepen. Na de oorlog leefde hij enige tijd onder een valse naam, tot hij in 1952 in dienst trad van het BfV als freier Mitarbeiter. In april 1957 kreeg hij een officiële aanstelling.

Hoewel het geen enkel resultaat had, bevorderde de naoorlogse jacht op vermeende leden van de Rode Kapel wel de samenwerking tussen het BfV en andere West-Europese veiligheidsdiensten. De Nederlandse Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD), die jarenlang tevergeefs speurde naar Nederlandse leden van de Rode Kapel, en het BfV werkten op dit gebied intensief samen. Zo reisde Strübing in 1958 naar Den Haag om alle dossierstukken van de Gestapo in te zien die de Nederlanders van de Britten over de Rode Kapel hadden ontvangen. De BVD kreeg als tegenprestatie zes ordners met materiaal met onder meer een lijst met verdachte Nederlanders die

tijdens de oorlog voor communistische verzetsorganisaties actief zouden zijn geweest.

De samenwerking tussen het BfV en de BVD was slechts kort daarvoor geïntensiveerd. In zijn boek *Geschiedenis van de Binnenlandse Veiligheidsdienst* (1995) beschrijft Dick Engelen hoe het eerste hoofd van het BfV, Otto John, reeds in 1951 contact zocht met de BVD. Het toenmalige hoofd van de BVD, Louis Einthoven, vertrouwde hem echter niet. Hij kreeg gelijk toen John medio 1954 verdween en in de DDR opdook. Zelf heeft John altijd volgehouden dat hij was gedrogeerd en ontvoerd, maar hij verkondigde tijdens sommige gelegenheden ook dat hij voor de kant van de DDR had gekozen uit angst voor het oplevend nazisme. Goschler en Wala bevestigden dit verhaal in hun boek. Volgens de twee auteurs wilde John de Oost-Duitse leiders ervan overtuigen dat zij toenadering moesten zoeken tot de Bondsrepubliek. Toen bleek dat zijn persoonlijke diplomatie op niets uitliep, koos hij voor het ontvoeringverhaal. Na zijn verdwijning naar de DDR werd hij in 1954 opgevolgd door Hans Jess, in wie de BVD meer vertrouwen had. De BVD haalde daarop de banden met het BfV aan.

Afluisterschandaal

In 1963 kwam het BfV door een afluisterschandaal uitgebreid in het nieuws. Voor de media vormde een besmet verleden op zich geen reden tot publicatie, maar zodra een BfV-medewerker met een nationaal-socialistisch verleden in verband werd gebracht met ongeoorloofde methoden om informatie te

vergaren, zoals het verbreken van het brief- en het telefoonverkeer-geheim, kwam dat uitgebreid in het nieuws. Het nationaalsocialistisch verleden van een medewerker en het schenden van de grondwet kwamen in zulke gevallen onvermijdelijk met elkaar in botsing. Aangezien inlichtingen- en veiligheidsdiensten hun werk het liefst in stilte doen, vormde het afluisterschandaal een voorname reden om het personeelsbestand grondig door te lichten. Personeel met een Gestapo- of SS-achtergrond, onder wie Kooymans, werd met pensioen gestuurd of weggepromoveerd. Overigens waren veel schandalen waarbij het nationaalsocialistisch verleden van een inlichtingen- of veiligheidsmedewerker een rol speelde, terug te voeren op de onderlinge competentiestrijd tussen het BfV en de West-Duitse inlichtingendienst, de *Bundesnachrichtendienst*. Zij lekten over en weer informatie over elkaars personeel met een besmet verleden.

Vanaf medio jaren zestig was er ook voor medewerkers die alleen lid waren geweest van de NSDAP geen plaats meer binnen het BfV. Alle medewerkers met een nationaal-socialistisch verleden moesten toen het veld ruimen. Dit had te maken met de vrees dat voormalige nationaalsocialisten vanwege hun verleden door vijandelijke inlichtingendiensten zouden kunnen worden gechanteerd. Ook telde mee dat de West-Duitse regering en de geallieerden niet in diskrediet wilden worden gebracht. In 1972 was nog één medewerker met een besmet verleden werkzaam voor het BfV: Hubert Schrübbers,

het toenmalige hoofd. In 1972 werd zijn nationaalsocialistisch verleden gebruikt om hem te lozen: hij was namelijk tegenstander van de nieuwe *Ostpolitik* van Bondskanselier Willy Brandt.

Het boek van Goschler en Wala is overduidelijk geen operationele geschiedenis. Zij vertellen niets over de wijze waarop het BfV opereert en alleen operaties die al eens de

media hebben gehaald worden besproken. Dit geldt ook voor de vraag hoeveel medewerkers een nationaalsocialistisch verleden hebben gehad. De namen en cijfers die zij noemen, zijn al eerder door journalisten wereldkundig gemaakt. De auteurs concluderen dat er minder oud-nationaalsocialisten voor het BfV werkzaam zijn geweest dan voor andere overheidsorganisaties, maar geven niet aan – of

kunnen dat niet vanwege het incomplete bronnenmateriaal – hoeveel het er exact waren. Omdat hun hele boek gaat over BfV-personeel met een besmet verleden, blijf je als lezer uiteindelijk achter met het ongemakkelijke gevoel dat toch wel veel oud-nazi's voor het BfV werkzaam zijn geweest. ■

Drs. J.T.W.H. van Woensel, Kennis- en Onderzoekscentrum Veteraneninstituut

MEDEDELING

Kooy symposium 2017

Duurzaamheid voor de krijgsmacht **woensdag 12 april 2017**

Duurzame oplossingen kunnen voor de krijgsmacht leiden tot het verkleinen van de logistieke footprint, nieuwe operationele mogelijkheden en het verbeteren van het imago. Nieuwe materialen, zoals composieten en nanomaterialen, kunnen daarbij een belangrijke rol spelen.

Het Kooy symposium 2017 legt een direct verband tussen de thema's duurzaamheid, nieuwe materialen en operationele voordelen voor de krijgsmacht. Daarbij is de in 2016 vastgestelde Operationele Energiestrategie (OES) één van de uitgangspunten.

De centrale vraag van het symposium is wat composieten, kunststoffen en chemische coatings kunnen betekenen voor onderzeeboten en vliegtuigen, maar ook voor bruggen en de smart-base.

Nederlandse bedrijven zullen tijdens het symposium een aantal opvallende toepassingen laten zien die ook mogelijkheden bieden voor de krijgsmacht. Het 3D printen van beschermingsuitrusting op locatie of het ter plekke produceren van onderdelen is dichterbij dan menigeen aanneemt.

Datum: woensdag 12 april 2017

Tijd: 10.30-19.00 uur

Locatie: Gen-Maj. Kootkazerne, Wolweg 100, 3776 LR Stroe

Het symposium wordt georganiseerd door TNO, NLR, KIVI, KVMO en APA.

Meer informatie en aanmelden via www.koosymposium.nl.